

Засоби синтаксичної компресії у французькій мові: структурно-семантичний аспект

Н. М. Підгірна

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна

* Corresponding author. E-mail: natasolo02@gmail.com

Paper received 22.03.16; Accepted for publication 02.04.16.

Анотація. У статті окреслено основні засоби синтаксичної компресії у французькій мові, представлені у сучасних художніх текстах. Виявлено, що синтаксична компресія не обмежується тільки еліптичними реченнями, але й включає в себе також інші моделі, такі як номінативні (бездієслівні) речення, усічені конструкції та зевгматичні структури. Розглянуто семантику та структуру цих явищ та представлено їхню класифікацію у сучасному французькому прозовому тексті на матеріалі відомих письменників, таких як М. Леві, Г. Мюссо, А. Нотомб, А. Гавальда.

Ключові слова: синтаксична компресія, еліптичні конструкції, зевгма, номінативні речення, усічені структури.

Вступ. Явище компресії є важливою ланкою, яка пов'язує три комплексні розділи, на які поділяється власне синтаксис будь-якої мови – синтаксис частин мови, синтаксис речення та актуальний синтаксис [9, с. 448-449]. Синтаксична ж компресія є характерною рисою сучасних художніх прозових текстів, які тяжіють до лаконічності, прямоти і базуються на невимовленому та невідкритому. Такий виклад інформації вимагає активної уваги і готовності читати “між рядками”, вступати в незримий діалог із автором, максимально скорочуючи наративну дистанцію. Перед читачем стоїть завдання самостійно заповнити лакуни своїми думками, імпортуючи власний досвід. Отже, усунення формальної та смислової незавершеності компресивних конструкцій відбувається за умов актуалізації читацької уваги, загострення емоційно-експресивної сторони повідомлення. У художніх текстах основною функцією таких конструкцій є психологічна й соціальна характеристика автора-мовця, яка і сприяє інтимізації мовлення, шляхом імітації його стихійності та наближеності до усного, розмовного стилю. Особливість засобів синтаксичної компресії полягає у тому, що вони у своїй семантичній структурі містять додатковий компонент значення і за своєю синтаксичною організацією відрізняються від одиниць емоційно-нейтрального синтаксису.

Короткий огляд публікацій за темою. Дослідженням семантики, структури та функціонування еліптичних, номінативних та усічених конструкцій у мові займалося чимало вітчизняних і закордонних науковців, серед них зустрічаються імена таких відомих вчених, як Е. Бенвеніст [15], Л. Шерші [16], М. Гревісс [20], А. Гусс [21], Ф. Лефьовр [22], Н. В. Валгіна [3], А. П. Загнітко [5], А. С. Дарі [4], Ш. Баллі [1] та інші. Проте комплексного дослідження всіх засобів синтаксичної компресії у французькій мові у структурно-семантичному аспекті не було проведено, що і визначає актуальність нашого дослідження.

Метою статті є визначення структурно-семантичних особливостей засобів синтаксичної компресії у сучасному французькому прозовому тексті. **Матеріали та методи.** Через нечітке визначення критерію еліптичності, дуже часто поняття компресії та еліпсису змішувалися, а у рамках визначення самого еліпсису не враховувалися параметри синхронії та діахронії, які є надзвичайно важливими.

Вивчаючи межі функціонування еліпсису, а саме

чи потрібно називати еліптичними тільки ті речення, в яких відсутні лише головні члени чи й ті, в яких опускаються також і другорядні, мовознавці не могли дійти однозначного висновку [10, с. 198]. Наприклад, одні вчені вважали, що до еліптичних конструкцій треба відносити речення, в яких опускається один (підмет або присудок) чи обидва головних члена, необхідні з позиції структури відповідного логікограматичного типу речення [12, с. 37; 14, с. 48]. Інші ж називали головною структурною особливістю еліптичних речень відсутність дієслівного предикату певної семантики [11, с. 4]. Деякі лінгвісти, розширюючи поняття еліпсису, дотримуються думки про те, що до еліптичних відносяться також і ті речення, в яких не зайнятою може бути будь-яка обов'язкова структурно зумовлена синтаксична позиція [7, с. 109; 8, с. 120].

Часто еліпсис та еліптичні конструкції сприймаються як синоніми, ми ж пропонуємо дещо розмежовувати ці два поняття. Адже, здійснивши аналіз думок різних вчених, ми вважаємо, що найбільш вдалим і точним є твердження, що еліптичними повинні називатися всі моделі, які представляють синтаксичні одиниці з одним чи декількома опущеними компонентами, вираженими тільки самостійними частинами мови, і які обов'язково мають повні кореляти у сучасній мові, тобто у синхронії [6, с. 121]. Саме в цьому, на наш погляд, і полягає основна відмінність еліптичних конструкцій від інших видів синтаксичної компресії, адже в останньому випадку йдеться мова про існування у мовленні (тексті) неповного варіанту, який може не бути відновленим до повного кореляту, який би функціонував на тому чи іншому етапі розвитку мови, у діахронії [6, с. 137].

Отже, еліпсисом ми називатимемо механізм, в результаті якого опускається будь-який один чи декілька компонентів речення-висловлювання, тоді як еліптичні конструкції – це опущення у реченні компонентів, які представлені тільки самостійними частинами мови. Здійснивши аналіз сучасної художньої прози, ми констатували наявність синтаксичного еліпсису, представленого конструкціями з відсутнім компонентом речення, при чому, йдеться про зевгматичне й незевгматичне опущення. Основним критерієм класифікації еліпсису у нашому дослідженні є приналежність відсутнього елемента до самостійних (іменник, дієслово, прикметник, прислівник, займенник) та службових (прийменник, сполучник, артикль) частин мови.

Виявили також, що чіткий аналітичний характер французької мови є причиною обмеженості функціонування еліпсису самостійних частин мови. Проте, незважаючи на це, ми констатували наявність зевгмативного (у синтаксичній ролі підмету і після детермінативів, виражених числівником, прикметником) та незевгматичного опущення іменників (у синтаксичній ролі додатку та після детермінативів-прийменників); зевгматичного (конструкції з порівняльними зворотами, у репліках-відповідях *oui/non*) та незевгматичного еліпсису дієслова (опущення дієслів *être* та *avoir* у смисловій та допоміжній позиціях, опущення модальних дієслів, дієслів говоріння); зевгматичну відсутність прикметників, ситуативне опущення прислівників; еліпсис займенників зевгматичного(у синтаксичній ролі підмету) й незевгматичного типів (у безособових зворотах *il y a, il faut*).

Досліджуючи структуру та семантику номінативних речень у сучасній французькій художній прозі, ми беремо за основу роботу Н. В. Валгіної, яка є одним із яскравих представників структурно-семантичного напрямку дослідження номінативних речень.

У формуванні номінативних речень основну роль відіграє семантична природа іменника, проте це повинні бути слова, які називають предмети та явища, що піддаються наочно-чуттєвому сприйняттю. До них можна віднести назви явищ, дій, станів, що є можливими у часовій протяжності *la pluie, le froid, la neige, la canicule, le silence, la poursuite*; слова, що вказують на час *l'hiver, l'été, le matin, le soir, la nuit*; слова, що вказують на час не конкретно *le mois, l'année, la semaine*, проте при оформленні номінативного речення вони обов'язково уточнюються *nouvel an, le mois de mars, deuxième semaine*. Також до слів, що здатні утворювати номінативні речення відносять назви предметів, які розміщуються у просторі чи ті, які вже містять просторове значення: *la table, les livres, la place, la gare, le club, le cirque*. Ствердження існування предметів, що називають реальну дійсність, відповідно, зумовлюється конкретно-предметним значенням таких іменників [3, с. 172].

Номінативними ж вважаємо односкладні речення субстантивного типу, головний член яких вміщує в собі функцію найменування предмету й ідею його існування, тобто буття. Здійснивши аналіз номінативних речень у художній прозі, ми дійшли висновку, що вони належать до виключно іменних структур, які вживаються лише у стверджувальній формі і не можуть мати обставин у своєму складі, а також володіють номінативною, номінативно-вказівною, номінативно-оцінною або номінативно-окличною інтонацією, за допомогою якої передається думка про буття, наявність предмета, явища, поняття, яке називається. Сюди віднесемо наприклад такі конструкції: *Silence*. [26, р. 42]; *Silence. Ronron du lave-vaisselle* [19, р. 10]; *Quelle bravoure!* [19, р. 65]; *Alors voilà un petit bout de l'histoire de Charles, Claude, Alonso, Catherine, Sophie, Rosine, Marc, Emile, Robert, mes copains, espagnols, italiens, polonais, hongrois, roumains, les enfants de la liberté* [23, р. 3]; *Et ses lèvres trop rouges. Et son manteau trop court et bien trop serré. Et le tour de ses yeux trop sombre. Et sa voix trop bizarre* [19, р. 2].

Зазвичай як еліптичні класифікують цілу низку синтаксично неповних утворень, тут йдеться навіть про речення, що містять вигук, проте такий підхід на думку Л. Блумфілда є недопустимим. Адже прагнення бачити у всіх конструкціях лише еліпсис може посприяти дискредитації самого поняття "еліпсис" [2, с. 185].

Саме тому, незважаючи на те, що критерій еліптичності, який полягає у співіснуванні неповних інваріантів і одного структурно повного варіанту, який функціонує у мові на синхронічному рівні [6, с. 102], є доволі широким, ми вважаємо, що було б неправо мірно відносити до власне еліптичних речень конструкції, які утворюються шляхом зупинки висловлювання чи у результаті його різкого обриву. Попри те, що подібні конструкції є неповними та незакінченими, вони є саме компресивними, а не еліптичними утвореннями, адже їхнє відновлення є абсолютно довільним, тобто допускаються структурні варіації у протазисі [6, с. 76].

Усічені конструкції, які часто ще називають незакінченими, обірваними, рубленими, структурно неповними та ізольовано представленими поза конституцією, мають смислову незавершеність, яка супроводжується інтонацією недосказаності:

— *Mais il ne faut pas le déranger, hein... Il travaille dur, vous savez...*

— *Oui Paulette, je sais bien. Je lui laisserai un message. Vous savez comment c'est aujourd'hui... Les gamins, ils ont tous un portable... On ne les dérange plus maintenant...*

— *Vous lui direz que... que je... que... La vieille dame s'étranglait* [17, р. 16].

Подібні структури є особливим видом комунікативної одиниці, яка має структурну незакінченість і смислово неповноту, що доповнюється завдяки конституції та пресупозиції і супроводжується у мовленні обов'язковою інтонацією недоговореності, що у художніх текстах передається трикрапкою [13, с. 24]. За результатом обробки ілюстративного матеріалу, ми дійшли висновку, що у художньому французькому тексті функціонують усічені конструкції двох типів: відновлювані та невідновлювані. Відновлювані речення, комунікативно завершені, можуть бути представлені однозначними фразеологізмами, ідіомами: *Satan sortit une nouvelle cigarette de sa poche et l'alluma. Il inhala une profonde bouffée et expira la fumée devant le visage de Blaise. — Nous visons l'échec et mat... eh bien, nous sommes en train de prendre la reine de votre adversaire* [24, р. 81]; — *Tu vas le savoir, allez, prends ton souffle et entre, c'est ton grand jour... et tu me craches ce chewing-gum une fois pour toutes!* [24, р. 15]. Їхня смислова завершеність забезпечується контекстом, який відтворює семантику невербалізованої частини усіченої конструкції. Також відновлювані усічені конструкції можуть бути вираженими реченнями з підметом, проте з усіченою предикативною частиною. До невідновлюваних конструкцій належать речення, які складаються здебільшого зі службових слів, що виражають лише контури семантико-смислового наповнення невербалізованої частини:

— *Alors n'y va pas. On se débrouillera sur place.*

— *Mais vous ne...*

— *Chloé, Chloé, s'il te plaît... Fais-moi confiance* [18, р. 2];

— *Qu'est-ce que tu veux qu'on fasse?*

— *Je ne sais plus. J'ai contacté les services des urgences des principaux hôpitaux, j'ai...* [25, p. 19].

Висновки. Синтаксична компресія у французькій мові, яку ми досліджуємо на основі сучасної художньої прози, представлена різними компресивними утвореннями, серед яких номінативні (бездієслівні) речення, усічені конструкції, зевгматичні структури та чільне місце, все таки, посідають саме еліптичні речення. Дійшли висновку, що основна відмінність еліптичних конструкцій від номінативних та усічених полягає у тому, що в останньому випадку йдеться мова

про існування у мовленні (тексті) неповного варіанту, який може не бути відновленим до повного кореляту, у діяхронії. У той час, як еліптичними повинні називатися всі моделі, які представляють синтаксичні одиниці з одним чи декількома опущеними компонентами, представленими тільки самостійними частинами мови, і які обов'язково мають повні кореляти у сучасній мові, тобто у синхронії. Основною сферою використання засобів синтаксичної компресії, до яких зараховуємо еліптичні конструкції, номінативні (бездієслівні) речення, усічені та зевгматичні структури, є діалогічне та монологічне мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Шарль Балли. – М.: Издательство иностранной литературы, 1955. – 416 с.
2. Блумфилд Л. Язык / Леонард Блумфилд. – М.: Прогресс, 1968. – 606 с.
3. Валгина Н. С. Активные процессы в современном русском языке / Нина Сергеевна Валгина. – М.: Логос, 2003. – 304 с.
4. Дари А.С. Импликация, эллипсис и другие смежные явления (на материале современного французского языка) / Анна Саввовна. Дари. – Кишинев : Штиинца, 1986. – 62 с.
5. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис / Анатолий Панасович Загнітко. – Донецьк: Дон-НУ, 2001. – 662 с.
6. Зеликов М.В. Компрессия как фактор структуры и функционирования иберороманских языков / Михаил Викторович.Зеликов. – СПб.: Филол. фак. СПбГУ, 2005. – 443 с.
7. Иофик Л. Л. Эллиптические (неполные) предложения / Любовь Лазаревна Иофик // Структурный синтаксис английского языка. – М., 1972. – 174 с.
8. Касевич В. Б. Семантика, синтаксис, морфология / Вадим Борисович Касевич – М.: Наука, 1988. – 309 с.
9. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. М.: Советская энциклопедия, 1990 – 686 с.
10. Мендыбаева Р. К. О лингвистической природе эллиптических конструкций / Раушан Кукаевна Мендыбаева // Филологический сборник. – 1974. – Вып.13–14. – С. 196–205.
11. Москвитина Л. И. Формально-семантическая организация и функционирование эллиптических предложений: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 “Русский язык” / Л. И. Москвитина. – СПб, 1995. – 16 с.
12. Парамонова И. П. О коммуникативных и структурных предпосылках эллипсисов в немецкой разговорной речи / Ирина Петровна Парамонова // Функционально-текстовые аспекты языковых единиц – СПб, 1995. – С. 35–42.
13. Соловьева Е.Н. Усеченные конструкции в современном русском литературном языке: дис... кандидата филол. наук: 10.02.01 / Елена Николаевна Соловьева. – Ростов-на-Дону, 1999. – с.166
14. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка / Алексей Александрович Шахматов ; [вступ. статья д-ра филол. наук, проф. Е. В. Клобукова; редакция и комментарии проф.Е. С. Истриной]. – [3-е изд.]. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 624 с.
15. Benveniste É. Problèmes de linguistique générale / Émile Benveniste. – Paris: Éditions Gallimard, 1966. – V. I. – 356 p.
16. Cherchi L. L'ellipse comme facteur de coherence / Lucien Cherchi // Langue française. – 1978. – №38. – P. 118–128.
17. Gavalda A. Ensemble, c'est tout / Anna Gavalda. – Paris : Le dilettante, 2004. – 573 p.
18. Gavalda A. Je l'aimais / Anna Gavalda. – Paris : Pocket, 2003. – 68 p.
19. Gavalda A. La consolante / Anna Gavalda. – Paris : Le dilettante, 2008. – 338 p.
20. Grevisse M. Le bon usage. Grammaire française avec des remarques sur la langue française d'aujourd'hui / Maurice Grevisse. – Paris, 2008. – 1156 p
21. Grevisse M. Nouvelle grammaire française: Grammaire / M. Grevisse, A. Goosse. – Bruxelles: De Boeck Supérieur, 1995. – V. 103. – 393 p.
22. Lefevre F. La phrase averbale en français / Florence Lefevre // L'Information Grammaticale. – 2001. – № 88. – P. 47–48.
23. Levy M. Les enfants de la liberté / Marc Levy. – Paris: Robert Laffont, 2007. – 152 p.
24. Levy M. Sept jours pour une éternité / Marc Levy. – Paris: Robert Laffont, 2003. – 119 p.
25. Musso G. 7 ans après / Guillaume Musso. – Paris : XO Éditions, 2012. – 198 p.
26. Musso G. Je reviens te chercher / Guillaume Musso. – Paris : XO Editions, 2008. – 198 p.

REFERENCES

1. Sh Bally General linguistics and the French language questions / Charles Bally. – М.: Foreign literature publishing house, 1955. – 416 p.
2. Bloomfield L. Language / Leonard Bloomfield. – М.: Progress, 1968. – 606 p.
3. Valgina N. S Active processes in the modern Russian / Nina Valgina. – М.: Logos, 2003. – 304 p.
4. Dary A. C. The implication, ellipse and other related phenomena (on the French modern language) / Anna Dary. – Chisinau: Shtiintsa, 1986. – 62 p.
5. Zagnitko A. P Theoretical Ukrainian Language Grammar: Syntax / Anatoliy Zagnitko. – Donetsk: Don OU, 2001. – 662 p.
6. Zelikov M. Compression as a factor in the structure and functioning of iberoromanic languages / Mikhail Zelikov. – SPb.: Philological. factor. St. Petersburg state university, 2005. – 443 p.
7. Iofik L. L Elliptical (incomplete) propositions / Lubov Iofik // Structural syntax of the English language. – М., 1972. – 174 p.
8. Kasevich V. B. Semantics, syntax, morphology / Vadim Kasevich – М.: Nauka, 1988. – 309 p.
9. Linguistic encyclopedic dictionary / under redaction of V. Yartsev. М.: Soviet encyclopedia, 1990 – 686 p.
10. Mendybayeva R. K. About the linguistic nature of the elliptic constructions / Raushan Mendybayeva // Philological collection. – 1974. – № 13-14. – P. 196–205.
11. Moskvitina L. I Formal-semantic organization and functioning of the elliptical propositions: dis. ... Candidane

- of Philol. Sciences :10.02.01 "Russian language" / L. Moskovitina. – St. Petersburg, 1995. – 16 p.
12. Paramonova I. P Communication and structural conditions of ellipses in the German speaking / Irina Paramonova // Functional-textual aspects of linguistic units. – St. Petersburg, 1995. – P. 35–42.
  13. Solovyov E. N The truncated design in the modern Russian literary language: dis. ... Candidane of Philol. Sciences: 10.02.01 / Elena Solovieva. – Rostov-on-Don, 1999. – p.166
  14. Shakhmatov A. A Syntax of the Russian language / Aleksey Shakhmatov; [Introd. Article by Dr. Philology. Sciences, prof. E. Klobukova; Editorial comments and proff. E. Istrin]. – [3rd ed.]. – M.: Editorial URSS, 2001. – 624 p.
  15. Benveniste É. General linguistics problems / Émile Benveniste. – Paris: Éditions Gallimard, 1966. – V. I. – 356 p.
  16. Cherchi L. The ellipse as a coherence factor / Lucien Cherchi // Langue française. – 1978. – №38. – P. 118–128.
  17. Gavalda A. Together, that's all / Anna Gavalda. – Paris : Le dilettante, 2004. – 573 p.
  18. Gavalda A. I loved him / Anna Gavalda. – Paris : Pocket, 2003. – 68 p.
  19. Gavalda A. Consoling / Anna Gavalda. – Paris : Le dilettante, 2008. – 338 p.
  20. Grevisse M. The proper use. French grammar with remarks on the French modern language / Maurice Grevisse. – Paris, 2008. – 1156 p
  21. Grevisse M. New French grammar: Grammar / M. Grevisse, A. Goosse. – Bruxelles: De Boeck Supérieur, 1995. – V. 103. – 393 p.
  22. Lefeuve F. The sentence without verbs in the French / Florence Lefeuve // L'Information Grammaticale. – 2001. – № 88. – P. 47–48.
  23. Levy M. Children of freedom / Marc Levy. – Paris: Robert Laffont, 2007. – 152 p.
  24. Levy M. Seven days for an eternity / Marc Levy. – Paris: Robert Laffont, 2003. – 119 p.
  25. Musso G. 7 years after / Guillaume Musso. – Paris : XO Éditions, 2012. – 198 p.
  26. Musso G. I come back for searching you / Guillaume Musso. – Paris : XO Editions, 2008. – 198 p.

Syntactical compression means in the French language: the structural-semantic aspect

N. Pidhirna

Abstract. The article outlines the main syntactical compression means in the French language illustrated in the modern literary texts. We revealed that the syntactical compression besides elliptical constructions includes also others models such as nominative, truncated structures and zeugma. The article presents an analysis of semantic and structural peculiarities of these phenomena and their classification in the French modern prose text. The research is conducted based on M. Levy, G. Musso, A. Nothomb A. Gavalda novels.

Keywords: *syntactical compression, elliptical constructions, zeugma, nominative phrases, truncated structures.*

Средства синтаксической компрессии во французском языке: структурно-семантический аспект

Н. М. Пидгирна

Аннотация. В статье определены основные средства синтаксической компрессии во французском языке, представленном в современных художественных текстах. Выявлено, что синтаксическая компрессия не ограничивается только эллиптическими предложениями, но и включает в себя также другие модели, такие как номинативные (безглагольные) предложения, усеченные конструкции и зевгматические структуры. Рассмотрена семантика и структура этих явлений и представлена их классификацию в современном французском прозаическом тексте на материале известных писателей, таких как М. Леви, Г. Мюссе, А. Нотомб, А. Гавальда.

Ключевые слова: *синтаксическая компрессия, эллиптические конструкции, зевгма, номинативные предложения, усеченные структуры.*